

УДК 336.14:352:[005.334:303.024.3]

КІЛЬКІСНА ОЦІНКА РИЗИКУ БЮДЖЕТІВ МІСТ З ВРАХУВАННЯМ РІВНЯ ЇХ ДЕПРЕСИВНОСТІ

Карагозлю Ю.

ПВНЗ «Європейський університет»

м. Київ

У статті досліджуються питання кількісної оцінки ризику міжбюджетних відносин у сфері місцевих фінансів. З метою визначення рівня ризику місцевого бюджету запропоновано використання коефіцієнта депресивності адміністративно-територіальної одиниці. Розглянуто існуючі підходи до оцінки рівня репресивності територій. Запропоновано власну інтерпретацію значення коефіцієнта депресивності в оцінці ризику місцевого бюджету. На основі проведених теоретичних досліджень розраховано ціну ризику міжбюджетних відносин для міст-обласних центрів України.

Ключові слова: ризик, міжбюджетні відносини, коефіцієнт вирівнювання, коефіцієнт депресивності, дотація, ціна ризику.

The article investigates the issues of quantitative assessment of intergovernmental relations risk in local finance. To use the coefficient of depression of administrative unit, in order to identify the local budget's risk, was proposed. The existing approaches to the assessment of repressive areas are considered. An own interpretation of the depression coefficient in assessment of local budget risk was proposed. On the basis of theoretical research the price of intergovernmental relations risk for the city-regional centers of Ukraine was calculated.

Keywords: risk, intergovernmental relations, the equalization coefficient, coefficient of depression, subsidies, the price of risk.

Актуальність проблеми. Важливою характеристикою ризиковості місцевого бюджету є рівень ризику міжбюджетних відносин. Чинниками виникнення ризику міжбюджетних відносин в Україні зводяться в три основних проблемних аспекти [1]: високий рівень перерозподілу через центр; нечіткість та непередбачуваність розподілу міжбюджетних трансфертів; обтяжливий і несправедливий механізм так званих «делегованих видатків». У зв'язку із зазначеними особливостями бюджетного процесу на місцевому рівні, місцева влада, як правило, займає пасивну позицію, що зумовлює значний рівень управлінського ризику,

що пов'язаний із низьким професійним рівнем працівників бюджетної сфери, відсутністю мотивації до економічних успіхів та зацікавленості в результатах управлінських рішень.

Таким чином, ризик міжбюджетних відносин є певною мірою специфічним, оскільки його реалізація залежить в основному від інституційних чинників, а можливості впливу місцевих органів самоврядування на цей вид ризику є мінімальними. Специфічність ризику міжбюджетних відносин зумовлює складність його кількісної оцінки методами статистичного аналізу. У зв'язку з цим питання кількісної оцінки ризику міжбюджетних відносин набуває особливої актуальності.

Аналіз останніх наукових досліджень. Проблематика міжбюджетних відносин та вирівнювання фінансової забезпеченості місцевих бюджетів є досить поширеною в сучасній науковій думці. Питанням оптимізації міжбюджетних відносин присвячені праці таких відомих вітчизняних науковців як В. Геєць, О. Василик, О. Кириленко, проблеми оптимізації трансфертної політики досліджують Е. Котеленець, О. Снісаренко, Т. Смірнова, О. Вівчар та ін. Водночас, незважаючи на популярність зазначеної теми, у науково-практичній літературі відсутні дослідження ризику міжбюджетних відносин. На нашу думку, питання кількісної оцінки цього виду ризику мають бути належним чином в наукових колах, оскільки саме ризикоорієнтоване управління бюджетним процесом є запорукою успішності управлінських рішень як на рівні органів місцевого самоврядування, так і на загальнодержавному рівні.

Метою роботи є розробка методологічних засад кількісної оцінки ризику міжбюджетних відносин з врахуванням особливостей соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальних одиниць.

Викладення основного матеріалу дослідження. Обов'язковою передумовою оптимізації міжбюджетних відносин з метою вирівнювання фінансової забезпеченості місцевих бюджетів є врахуванням особливостей їх формування та використання в умовах конкретної адміністративно-територіальної одиниці (регіону, міста). З цією метою О.Б. Снісаренко та Е.В. Котеленець [2] пропонують використовувати коефіцієнт депресивності регіону для розрахунку коефіцієнта вирівнювання при визначенні обсягів міжбюджетних трансфертів для місцевих бюджетів-донорів. Коефіцієнт депресивності пропонується

розраховувати за методикою розрахунку інтегрального показника, яку використовує у своїх дослідженнях депресивності регіонів М. Барановський [3-4] Зокрема, у випадку, якщо коефіцієнт депресивності набуває від'ємного значення, формула розрахунку коефіцієнта вирівнювання набуває наступного вигляду [2, с. 43-45]:

$$\alpha_i = 1 - \left(\sqrt{\frac{D_{i3}}{D_{i1}}} \right) \times (1 + I_D) \quad (1)$$

де α_i – коефіцієнт вирівнювання; I_D – коефіцієнт депресивності регіону; D_{i1} , D_{i3} – розрахунковий обсяг доходів місцевого бюджету, що враховуються при визначенні трансфертів з бюджетів-донорів відповідно базового та звітного років.

Коефіцієнт депресивності розраховується за формулою:

$$I_D = \sum_{i=1}^n X_{ij} \quad (2)$$

$$X_{ij} = \frac{x_{ij} - \bar{X}_j}{\sigma_j} \quad (3)$$

де X_{ij} – нормоване значення вихідного показника; x_{ij} – вихідний показник; \bar{X}_j – середнє арифметичне вихідних показників j -ї ознаки; σ_j – середнє квадратичне відхилення значень j -ї ознаки.

На нашу думку, такий підхід можна використати для оцінки ризиковості міжбюджетних відносин.

Так, якщо у формулі (1) використовується від'ємне значення коефіцієнта депресивності регіону I_D , то коригуючий вираз $(1 + I_D)$ набудатиме значення менше 1, тобто буде зменшувати вираз $\left(\sqrt{\frac{D_{i3}}{D_{i1}}} \right)$. Відповідно, розрахований за формулою (2) коефіцієнт вирівнювання для бюджетів $\alpha_{i_{розр}}$ з від'ємним значенням коефіцієнта депресивності буде більшим, ніж коефіцієнт вирівнювання, що розраховується за офіційною методикою (α_{i3}). В будь-якому випадку $1 > \alpha_i > 0,6$ і, враховуючи формулу розрахунку міжбюджетних трансфертів [5], чим менший коефіцієнт α_i , тим менший розмір дотації вирівнювання одержить адміністративно-територіальна одиниця. Таким чином, якщо $\alpha_{iD} < \alpha_{i3}$, що існує ризик міжбюджетних відносин, який проявляється у невідповідності розмірів дотації вирівнювання і фактичного рівня розвитку адміністративно-територіальної одиниці.

Кількісний вимір ризику здійснимо за допомогою показника ціни ризику. Місце цього показника в методичному інструментарії аналізу бюджетних ризиків ілюструє рисунок 1.

Рис. 1. Концептуальні підходи до використання методичного інструментарію оцінки ризиків у бюджетній сфері

Джерело: сформовано автором на основі [6, с. 751-752]

Слід зазначити, що результативність кількісної оцінки ризиків міжбюджетних відносин може бути підвищена за рахунок врахування відмінностей серед учасників перерозподілу доходів Державного бюджету, тобто місцевих бюджетів-донорів та бюджетів-реципієнтів.

В науковій літературі зустрічаються різні підходи до розуміння понять бюджетів-донорів та бюджетів-реципієнтів. Як правило, під бюджетами

донорами розуміють бюджети, які перераховують кошти до державного бюджету, тоді як бюджети-реципієнти – це ті бюджети, які одержують офіційні трансферти з держбюджету. В праці [2] пропонуються додаткові умови віднесення бюджету до тієї чи іншої категорії, а також виділяються в окрему групу т. з. бюджети «нейтральних територій», для ідентифікації яких використовується коефіцієнт автономії, що розраховується як частка власних та закріплених доходів бюджету в загальному обсязі доходів. Якщо відношення коефіцієнта автономії певного місцевого бюджету до середнього значення цього коефіцієнта у зведеному бюджеті області є меншим одиниці (за умови, що обсяг видатків є меншим за обсяг розрахункових доходів місцевого бюджету) бюджет вважається нейтральним [2, с. 46].

В дослідженнях Аюпової С.Г. поділ адміністративно-територіальних одиниць на донорів та реципієнтів здійснювався не за критерієм напрямленості міжбюджетних трансфертів, а з врахуванням характеристик соціально-економічного розвитку. Зокрема, до категорії регіонів-донорів відносилися переважно сировинні та економічно розвинуті регіони, фінансово-економічні центри, до категорії регіонів-реципієнтів – регіони, в яких соціально-економічні показники є нижчими від еталонних (середніх в країні) значень, слаборозвинуті та депресивні регіони, а також приграничні регіони. Під депресивними автор такого підходу розуміє регіони, які мають нижчі від середніх в країні показники соціально-економічного розвитку, хоча в минулому були розвинутими, а за деякими показниками займали перші місця в рейтингу [7, с. 59-60].

При використанні запропонованого автором підходу для визначення рівня ризиковості міжбюджетних відносин для бюджетів міст-обласних центрів постає питання визначення коефіцієнта депресивності. Для визначення регіональних відмінностей рівня депресивності адміністративних одиниць України М. Барановський використовує затвержені Законом України “Про стимулювання розвитку регіонів” показники [8]. Згідно із згаданим Законом, депресивним визнається місто обласного, республіканського в Автономній Республіці Крим значення, в якому протягом останніх трьох років рівень зареєстрованого, зокрема довготривалого, безробіття є значно вищим, а рівень середньомісячної заробітної плати є значно нижчим за відповідні середні показники роз-

витку територій цієї групи [8].

Враховуючи все сказане вище, нами обрано основні показники для визначення інтегрального показника депресивності міст-обласних центрів України: середньомісячна заробітна плата; середній розмір пенсії (як показник забезпеченості доходами населення), обсяг інвестицій в основний капітал; обсяг реалізованої продукції промисловості (як показники економічного розвитку).

Оскільки для аналізу обрано всі показники однонапрямленої дії - дестимулятори депресивності, то у випадку, якщо $x_{ij} < X_j$, коефіцієнт депресивності набуватиме від'ємного значення для міст із більшим ступенем депресивності.

Результати розрахунку коефіцієнта депресивності міст – обласних центрів наведені в таблиці 1.

Таблиця 1. Розрахунок коефіцієнта депресивності міст-обласних центрів

Міста-обласні центри	Нормовані показники				
	Середньо-місячна заробітна	Середній розмір призначеної місячної пенсії	Інвестиції в основний капітал	Обсяг реалізованої продукції промисловості	Коефіцієнт депресивності, I_d
Вінниця	-0,24418	-0,20154	-0,21175	-0,49758	-1,16
Дніпропетровськ	1,433093	1,227772	2,048885	2,435447	7,15
Житомир	-0,50521	-0,93386	-0,62701	-0,52902	-2,60
Запоріжжя	1,832667	2,705414	2,113641	3,135791	9,79
Івано-Франківськ	-0,4115	-0,66993	-0,3917	-0,57202	-2,05
Кіровоград	-0,92017	-0,63647	-0,58843	-0,47303	-2,62
Луганськ	0,411737	0,701769	-0,20497	0,333583	1,24
Луцьк	-1,28829	-1,22009	-0,64291	-0,65783	-3,81
Львів	0,358193	-0,61974	1,255247	-0,06085	0,93
Миколаїв	1,477267	0,162755	0,016784	-0,05335	1,60
Одеса	0,666072	0,980569	2,196431	0,36575	4,21
Полтава	0,719617	0,499174	-0,49318	-0,04732	0,68
Рівне	-0,15717	-0,76658	-0,72581	-0,48145	-2,13
Сімферополь	0,733003	1,335575	0,033451	-0,36025	1,74
Суми	0,666072	0,311448	-0,53832	-0,35317	0,09
Тернопіль	-1,68987	-1,36321	-0,67182	-0,61886	-4,34
Ужгород	0,378272	0,396947	-0,79707	-0,76785	-0,79
Харків	0,659379	0,454566	1,246777	1,341447	3,70
Херсон	-1,32176	-0,95245	-0,58275	-0,50892	-3,37
Хмельницький	-0,80639	-0,76844	-0,50526	-0,54602	-2,63
Черкаси	0,465282	0,761246	-0,60384	0,054104	0,68
Чернівці	-1,02057	-0,85951	-0,6551	-0,61277	-3,15
Чернігів	-1,43554	-0,5454	-0,67128	-0,52581	-3,18

Таблиця 2. Оцінка ризику міжбюджетних відносин на основі коефіцієнта депресивності

Міста-обласні центри, що визначені як депресивні	Розрахунковий обсяг доходів, що враховуються при визначенні міжбюджетних трансфертів D_i		Коефіцієнт вирівнювання, α_{i3}	Дотація вирівнювання з бюджету	Розрахунковий обсяг видатків	Коефіцієнт депресивності, I_{iD}	Коефіцієнт вирівнювання з депресивності $\alpha_{i, розр}$	Дотація вирівнювання з врахуванням рівня депресивності, MT_{iD}	Ціна ризику
	2010 р.	2011 р.							
Вінниця	374344	397 792,4	0,97	115431,7	516897,7	-1,16	1,00	119674,9	-4243,2
Житомир	300656,4	314 858,3	0,98	82517,5	399348,3	-2,60	1,04	87636,26	-5118,8
Івано-Франківськ	278085,4	284 441,6	0,99	49879,4	334894,3	-2,05	1,01	51051,97	-1172,6
Кіровоград	229107,7	247 337,4	0,96	129123,6	381704,4	-2,62	1,06	142851,3	-13727,7
Луцьк	243020,4	222 234,8	1,04	79758,7	298652,5	-3,81	0,88	67032,2	12726,5
Рівне	275289,4	273 911,3	1,00	67202,2	340945,5	-2,13	1,00	66844,19	358,0
Тернопіль	226758,4	224 952,0	1,00	100354,5	324907,6	-4,34	0,99	98621,65	1732,9
Херсон	303833,6	314 380,5	0,98	163609,2	480854,4	-3,37	1,04	173251,5	-9642,3
Хмельницький	286953,9	270 338,0	1,03	85762,9	353652,8	-2,63	0,95	79333,87	6429,0
Чернівці	248676,5	253 843,4	0,99	95394,1	350233,7	-3,15	1,02	98530,19	-3136,1
Чернігів	284816	271 443,5	1,02	112417,1	381251,8	-3,18	0,95	104126,2	8290,9

Отже, в результаті проведених розрахунків встановлено, що у базовому 2010р. депресивними містами були 11 міст: Тернопіль - $I_D = -4,34$; Луцьк - $I_D = -3,81$; Херсон - $I_D = -3,37$; Чернігів - $I_D = -3,18$; Чернівці - $I_D = -3,15$; Хмельницький - $I_D = -2,63$; Кіровоград - $I_D = -2,62$; Житомир - $I_D = -2,60$; Рівне $I_D = -2,13$; Івано-Франківськ $I_D = -2,05$; Вінниця - $I_D = -1,16$.

Використовуючи формулу (1), розраховуємо коефіцієнт вирівнювання для цих міст з врахуванням коефіцієнта депресивності. Порівнюючи фактичні обсяги міжбюджетних трансфертів та розраховані із врахуванням рівня депресивності, одержимо показник ціни ризику міжбюджетних відносин, який відображатиме вартісну оцінку потенційних втрат бюджетів від недостатнього врахування рівня їх депресивності (табл. 2).

Як показали проведені дослідження, у 6 із 11 депресивних міст у 2011р. був реалізований ризик міжбюджетних відносин, який проявився у недоотриманні певних сум дотацій вирівнювання. Найбільших втрат від реалізації цього ризику понесли: Кіровоград (13727,7 тис. грн.) та Херсон (9642,3 тис. грн.).

Висновки. Запропонована методика дозволяє кількісно оцінити рівень ризику міжбюджетних відносин, а також може слугувати методичною базою для обґрунтування вимог щодо збільшення обсягів міжбюджетних трансфертів міст-обласних центрів із високим рівнем депресивності.

При використанні запропонованої методики слід дотримуватись наступних умов:

1. при визначенні показника депресивності слід використовувати лише показники однонапрямленої дії (лише стимулятори або лише де стимулятори);
2. розрахунок ціни ризику за запропонованим алгоритмом можна здійснювати лише для міст, що мають ознаки депресивності, тобто тих, в яких коефіцієнт депресивності $I_D < 0$.

У випадку недотримання зазначених умов слід використовувати дещо модифікований алгоритм, який би враховував особливості кожної конкретної ситуації. Розробка такого алгоритму є предметом подальших наукових досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Боярчук Д. Міжбюджетні відносини: в пошуках «золотої середини» [Електронний ресурс] / Д. Боярчук [Центр соціально-економічних досліджень] – Режим доступу: <http://www.case-ukraine.com.ua/index.php?mode=news&act=view&newsid=341&miid=1>
2. Снісаренко О.Б. Оптимізація трансфертної політики на рівні місцевих бюджетів / О.Б. Снісаренко, Е.В. Котеленець // Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики. – 2011. - № 1(13). – С.39-49
3. Барановський М. Депресивність регіонів України: теорія та практика досліджень / М. Барановський. – Режим доступу: <http://ukr-tur.narod.ru/personalii/ukrgeo/b/webbaranovsk/depresregukr/depresregukr.htm>
4. Барановський М. Депресивні території України: особливості делімітації в умовах реформування законодавчої бази / М. Барановський // Часопис соціально-економічної географії. Міжрегіональний збірник наукових праць. – 2011. - №10. – С. 37-43.
5. Деякі питання розподілу обсягу міжбюджетних трансфертів [Електронний ресурс] // [Постанова Кабінету Міністрів України № 1149: редакція від 27.09.2012] – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.
6. Бюджетна система: підручник / за наук. ред. В.М. Федосова, С.І. Юрія. – К.: Центр учбов. Літератури; Тернопіль: Екон. Думка, 2012. – 871 с.
7. Аюпова С. Г. Бюджетный риск в условиях финансового кризиса в российской экономике : дис. ... кандидата экономических наук : 08.00.01 / С.Г. Аюпова; - 110 с.
8. Про стимулювання розвитку регіонів Верховна Рада України; [Електронний ресурс] // [Закон від 08.09.2005 № 2850-IV; редакція від 02.12.2012] – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.